

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

IŠKILMINGO LIETUVOS PERSITVARKYMO SAJŪDŽIO 35-MEČIO IR SAJŪDŽIO DIENOS MINĖJIMO STENOGRAMA

2023 m. birželio 3 d.

T. JAČIAUSKAS. Jo Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda.
Lietuvos Respublikos himnas.

Tautišką giesmę gieda Vytauto Miškinio vadovaujamas berniukų ir jaunuolių choras „Ažuoliukas“.

Gerbiamieji, sveikiname visus, susirinkusius į iškilmingą Sajūdžio 35-mečio ir Sajūdžio dienos minėjimą Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios salėje. Kviečiame sveikinimo žodį tarti Jo Ekscelenciją Lietuvos Respublikos Prezidentą Gitaną Nausėdą.

Lietuvos Respublikos Prezidento Gitano Nausėdos kalba

G. NAUSĖDA. Gerbiamoji Seimo Pirmininke, gerbiamasis Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininke, gerbiamieji Seimo, Vyriausybės nariai, gerbiamieji sąjūdininkai, svečiai! Prieš 35-erius metus nesovietinė Lietuvos visuomenė okupacijos sąlygomis, tiesioginės demokratijos būdu suformavo pirmąją plačią savo atstovybę – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinę grupę. Šis ilgai brendęs ir nemažai drąsos pareikalavęs veiksmas pažadino tautą. Atgimusios tautos remiamas Sąjūdis iškart ėmėsi veiksmų, kurie pakeitė istorijos eigą. Vos po kelių savaičių Vilniuje jau plevėsavo trispalvės. Dar po pusmečio Sąjūdžio Seimas, deklaravęs, kad lietuvių tauta niekada nesusitaikė su valstybės praradimu, oficialiai paskelbė tikslą atkurti nepriklausomybę.

Kitą vasarą gyva 2 mln. žmonių grandinė Baltijos kelyje visam pasauliui priminė Stalino ir Hitlerio suokalbį pasekmes ir pareikalavo ištaisyti istorinę neteisybę. Nepraėjus nė dvejiems metams nuo lemtingo susirinkimo Lietuvos mokslų akademijos salėje, demokratiškai išrinkti tautos atstovai atkūrė Lietuvos valstybę – sovietinė Kremliaus imperija ėmė byrėti.

Šiandien, pagerbdami Sąjūdžio pradininkus, su dėkingumu prisimename ir tuos Lietuvos laisvės kovotojus, kurie mus atvedė į Sąjūdį: partizanus, disidentus, pogrindžio spaudos leidėjus, Lietuvos laisvės lygos ir Helsinkio grupės narius, „Katalikų Bažnyčios Kronikos“ leidėjus ir platintojus, Romo Kalantos auką. Šie žmonės nepalūžo sovietinio teroro akivaizdoje ir išsaugojo laisvę mylinčių lietuvių dvasią. Lenkiame galvas pagerbdami visus, kurie, gindami Lietuvos laisvę, sudėjo aukščiausią savo gyvybės auką.

Orų ir taikų lietuvių išsivadavimą su nuostaba ir susižavėjimu stebėjo visas laisvasis pasaulis. Išmintinga Sąjūdžio politika, įkūnijusi tautos ryžtą, pakeitė ir Europos veidą. Šią savaitę Vokietijos Federacinės Respublikos Prezidentas Frankas Valteris Štainmajeris sveikindamas Vilnių su 700 metų jubiliejumi priminė, kad dainuojanti, skambanti ir tikrai taiki revoliucija būtent šioje Europos vietoje prasidėjo dar iki Berlyno sienos griūties. Vokietijos Prezidentas su dėkingumu pažymėjo, kad mūsų laisvės troškimas, pasipriešinimas priklausomybei ir priešpaudai prisidėjo prie Vokietijos susivienijimo laisvėje.

Deja, net ir 35 metams praėjus Europa iki šiol nėra suvienyta laisvėje. Antrus metus Lietuvos kaimynystėje tęsiasi žiaurus, naikinantis Rusijos ir jos bendrininkės satelitės Baltarusijos karas prieš Ukrainą. Buča, Irpinė, Mariupolis, didžiausios Europos valstybės sostinė Kyjivas kiekvieną naktį atakuojami dešimtimis sparnuotųjų raketų ir dronų. Nuolatinis teroras prieš civilius ukrainiečius barbarai siekia palaužti ir Ukrainos, ir Europos, ir viso laisvojo pa-

saulio žmonių dvasia, drąsą ir pasipriešinimo jėgą. Bet imperinė Kremliaus konvulsija, mes žinome, gali atvesti tik prie pralaimėjimo.

Gerbiamieji, Vakarų civilizacijos vertybių gynyba nuo amžių buvo istorinė Lietuvos misija. Šiandien mūsų pareiga – padėti Ukrainai apginti savo laisvę ir teisę kurti ateitį laisvų tautų bendrijoje, prisidėti prie galutinio Europos susivienijimo laisvėje.

Minėdami Sąjūdžio metines dar kartą ryžtingai įsipareigokime laisvei ir jos gynybai. Būkime tie laisvojo pasaulio kūrėjai, kurie vadovaudamiesi tiesa, išmintimi, drąsa ir ryžtu nugali melu ir smurtu apsiginklavusius dėl savo valdžios drebančius tironus. Būkime verti ryžtingos ir išmintingos Sąjūdžio politikos. Būkime verti žmonių, kurie mus atvedė į Sąjūdį. Visos blogio imperijos anksčiau ar vėliau nukeliauja į istorijos šiukšlyną. O mes, laisvę mylintys žmonės ir tautos, atlaikę išmėginimus ir susivieniję, tapsime dar stipresni. Ačiū jums. (*Plojimai*)

T. JAČIAUSKAS. Prieš 35-erius metus Lietuva jau nebegalėjo gyventi taip, kaip anksčiau. Ji jau turėjo sparnus ir buvo pradėjusi savo skrydį į laisvę. 35 žymūs mokslo ir meno žmonės buvo išrinkti į Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinę grupę.

„Lietuva“ ir „Laisvė“ – tai du neatskiriami, ta pačia raide pradedami rašyti žodžiai“, – tuomet skambėjo iš Sąjūdžio tribūnos. „Niekada nesužinosime, ką mes galime, kol nepradėsime veikti“, – sakė jie. Ir ėmėsi veiksmų. Kartu su visa Lietuva.

Ekrane rodomi chronologiniai dokumentiniai kadrai iš Sąjūdžio istorijos.

Kviečiame Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkę V. Čmilytę-Nielsen.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkės Viktorijos Čmilytės-Nielsen kalba

V. ČMILYTĖ-NIELSEN. Jūsų Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidente Gitanai Nausėda, pirmasis atkurtosios valstybės vadove profesorius Vytautas Landsbergis, gerbiamieji Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nariai, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio dalyviai, Lietuvos Nepriklausomos Valstybės Atkūrimo Akto signatarai, Ekscelencijos ambasadoriai, kolegos Seimo nariai, ponios ir ponai!

Minint Sąjūdžio 20-metį, čia, istorinėje Seimo salėje, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys, šviesaus atminimo aktorius Regimantas Adomaitis sakė: „Manau, kiekvienas skaičiuoja Sąjūdžio pradžią savaip, individualiai. Man Sąjūdis prasidėjo 1969 metais, kai sceną išvydo Justino Marcinkevičiaus dramos poemos „Mindaugas“ ir kiek vėliau – „Mažvydas“. Poetas mums tarsi suteikė galimybę ir prasiveržė tai, kas latentiniu pavidalu gyveno mūsų širdyse, protuose ir sielose. Manau, tai buvo ne vien teatrinis reiškinys. Tai buvo visuomeninis reiškinys, kuris mus žadino, kėlė, jungė.“

Justino Marcinkevičiaus trilogijos sukeltas visuomeninis rezonansas buvo viena iš laisvės ir pasipriešinimo sąjūdžio bangų. Tos bangos, didesnės ir mažesnės, vilnijo, budino ir telkė per visą sovietmetį. Nuo kraujyje skandintos ginkluotos pokario rezistencijos per „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką“, universitetinį kraštotyrynį sąjūdį „Ramuva“, Romo Kalantos auką ir Kauno jaunimo akciją, per įvairias kultūrinės, kraštotyrynes, paminkloaugines ir žmogaus teisių organizacijas, per Lietuvos Helsinkio grupę ir Lietuvos kultūros fondą, taip pat per radikalųjį Vyriausiąjį Lietuvos išlaisvinimo komitetą, per liberalios krypties federaciją „Santara-Šviesa“, per disidentinę Lietuvos laisvės lygą, kuri pirmąsyk viešai pasmerkė Molotovo-Ribentropo paktą mitinge prie Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje.

1988 metų birželio 3-iają susikūrusi Sąjūdžio iniciatyvinė grupė davė pradžią tautiniam sąjūdžiui, kuris akumuliuojo visą ankstesnių laisvės proveržių energiją. Sąjūdžio sukelta atgimimo banga per nepilnus dvejus metus neatpažįstamai perkeitė Lietuvą ir padėjo pagrindus nepriklausomai, laisvai ir demokratinei valstybei. Tačiau dabar, kai jau esame visateisiai tarptautinės bendrijos nariai, kai mūsų vėliava išdidžiai plazda prie Europos Sąjungos institucijų ir NATO būstinės, dar geriau suprantame, kad svarbu ne tik tvirti, bet ir tvirtinti. Sutvėrus vals-

tybę, o tai, turint omenyje to laikotarpio aplinkybes, prilygo stebuklui, iškart iškilo kasdieniai valstybės tvirtinimo darbai. Kaip sakė poetas: „O gal tėvynę reikia visą laiką lipdyti ir kurti, kurti ir lipdyti, nes jei sustoji tik, jinai ir miršta.“ Tačiau kartais dirbant tuos lipdymo darbus, reikalaujančius daug dėmesio, skrupulingumo, pasimeta supratimas apie pradžią ir esmę, į pirmą vietą iškyla aistros, ambicijos ir rungtyniavimai. Taip neturėtų būti. Apie tai reikia kalbėti, tą prisiminti net menkiausiai progai pasitaikius. Todėl šiandien ir kalbame apie Sąjūdį. Ne tik todėl, kad garbinga sukaktis – Sąjūdžio 35-metis, bet ir tam, kad sugražintume esmę. Valstybė ir juolab valdžia yra ne sau, o žmonėms, jų gerovei, jų laisvei ir saviraiškai, pasitikėjimui ir pasididžiavimui.

Linkiu ir sau, ir mums visiems to nepamiršti. Su Sąjūdžio švente! (*Plojimai*)

T. JAČIAUSKAS. Kviečiame Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės, Sąjūdžio Seimo ir Sąjūdžio Seimo tarybos narį Alvydą Medalinską.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės, Sąjūdžio Seimo ir Sąjūdžio Seimo tarybos nario Alvydo Medalinsko kalba

A. MEDALINSKAS. Laba diena visiems. Mieli sąjūdininkai, sąjūdietės, su gimtadieniu, su mūsų 35-uju gimtadieniu sveikinu visus! (*Plojimai*)

Su šiuo gimtadieniu sveikinu, aišku, ir Lietuvą, todėl sakau: Jūsų Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidente, Seimo Pirmininke, Seimo nariai, diplomatinio korpuso Lietuvoje atstovai, žinoma, mieli sąjūdininkai ir sąjūdietės, visi gerbiami šio minėjimo dalyviai. Šiandien minime 35-ąsias Sąjūdžio gimimo metines. Tai, manyčiau, yra labai svarbi diena Lietuvai. Šios dienos svarbą mūsų naujų laikų istorijoje siūlyčiau pastatyti šalia Kovo 11-osios ir sausio 13-osios ir minėti ne kas penkerius metus. Žinote, nesakyti, kad sąjūdininkai gali sau gimtadienius švęsti, visa kita, bet kad tai būtų valstybės svarbos diena. Vadinasi, minėti kasmet. Taip pat galbūt ir čia, Seimo salėje. Juk 1988 m. birželio 3 d. prasidėjo paskutinis mūsų tautos išsivadavimo etapas iš sovietų jungo, perėmęs estafetę iš partizanų kovos ir disidentų judėjimo. Šio proceso rezultatas po „dainuojančios, taikios revoliucijos“, kuri apėmė visą Lietuvą, – mūsų Valstybės Nepriklausomybės Atkūrimo Aktas, priimtas 1990 m. kovo 11-ąją. O vėliau savo valstybės laisvę reikėjo mums apginti 1991 m. sausio 13-ąją. Tokia mūsų, jeigu trumpai kalbėsime, paskutinio laikotarpio, paskutinio mūsų išsivadavimo laikotarpio, Laisvės istorija.

Jūs visi, mielieji sąjūdininkai ir sąjūdininkės, mes visi esame šios garbingos istorijos kūrėjai. Pagarba jums už visa tai, kas padaryta. Kiekvienoje laisvę mylinčioje šalyje Laisvės kūrėjai yra labai gerbiami. Taip, manau, turėtų būti ir Lietuvoje. Partizanai, disidentai, sąjūdininkai. Aš manau, ne tik atskirų grupių interesas turėtų būti, nes 35 metai praėjo ir kai kurie žmonės jau išėjo anapilin, rūpintis tais žmonėmis, kurie atgulė amžino poilsio. Penkios savivaldybės galėtų padaryti lenteles – nužymėti ir partizanų, ir disidentų, ir sąjūdininkų amžino poilsio vietas. O gyvieji, kurie dar neparašė savo memuarų, atsiminimų, be jokios abejonės, turėtų pasidalinti ta istorija, kad tai būtų mūsų gyva istorija ir kad jinai būtų kiekvieno mūsų širdyje. Prisiimu ir sau, *mea culpa*, kad irgi dar neparašiau, tikrai yra įvairių interviu. Tačiau yra įdomu, kad visa tai yra Sąjūdžio istorija, kad tai taip pat dalis Tautų pavasario Sovietų Sąjungoje ir jos okupuotose žemėse istorijos. Ir apie tai mes kažkaip mažokai kalbėjome.

Daugelis Lietuvoje žino faktą, kad Sąjūdis gimė perpildytoje Mokslų akademijos salėje Vilniuje ir kad į Sąjūdžio iniciatyvinę grupę buvo išrinkti šviesiausi to meto kultūros, mokslo pasaulio žmonės. Na, ir keletas jaunuolių, štai tokių kaip aš, jauniausias Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys, ir daugelis mūsų kitų, kad toks gražus garbingų tautos atstovų susirinkimas turėtų dar ir tvirtą organizacinį pagrindą, reikalingą tokiai veiklai. Per penkis mėnesius šis judėjimas nuvilnijo per visą Lietuvą ir tapo tikru visos Lietuvos Sąjūdžiu.

Galbūt mažiau yra žinomas iki šiol faktas, kodėl šis judėjimas gimė būtent birželio 3-iają. Kad tai suprastume, reikia nusikelti dar vieną savaitę atgal, kai toje pačioje Mokslų akademijos salėje gegužės 27 dieną įvyko kitas – mažesnės apimties susitikimas su ekonomistu iš Es-

tijos liaudies fronto. Keli Estijos ekonomistai atvyko į Kazimiro Prunskienės organizuotą konferenciją ir vieną iš jų, būtent Liaudies fronto žmogų, pakviečiau susitikti su Vilniuje veikusiu neformalių klubų atstovais. Gintaras Songaila sutarė dėl Mokslų akademijos salės. Beje, visa tai įvyko „Skamba skamba kankliai“ festivalio metu. Taigi atsakymas į klausimą, koks indėlis „Skamba skamba kankliai“ festivalio, kuris ką tik įvyko, tai čia ir yra. Tenai susitikome, Gintaras Songaila pasakė, kad atrasime salę, ir buvo atrasta Mokslų akademijos salė. Po šio susitikimo su Ivaru Raigu, Estijos atstovu, buvo suformuota kelių jaunų asmenų organizacinė grupė ir sutarta, kad lygiai po savaitės (čia ir skaičiuojame gegužės 27 dieną, o lygiai po savaitės – birželio 3 dieną) Mokslų akademijos salėje bus įkuriamas Liaudies frontas, kuris kūrimo metu įgavo lietuvišką pavadinimą – Sąjūdis.

Visą savaitę vyko organizaciniai darbai. Iš lūpų į lūpas buvo perduodama informacija, kad ir Lietuvoje bus kuriamas liaudies frontas, buvo kviečiami garbingiausi asmenys iš mokslo ir kultūros pasaulio. Kai birželio 2 dieną Mokslininkų rūmuose, Verkiuose, įvyko prieš mėnesį suplanuotas renginys, pavadintas taip labai aptakiai „Kaip įveikti biurokratiją“, ir ten susirinko daug mokslo, kultūros žmonių, neformalių klubų atstovų, visai nekeista, kad iškilo klausimas ir tenai, kad gal tada reikia kurti liaudies frontą. Juk visą savaitę tiesiog Vilnius ir ne tik Vilnius kunkuliavo šia idėja, kad bus kuriamas liaudies frontas. Bet procesas būtų buvęs stichiškas, neparengtas, todėl pasiūlyta visiems to susitikimo dalyviams atvykti kitą dieną, t. y. birželio 3 dieną, į Mokslų akademijos salę ir ten įkurti tai, kas tapo Sąjūdžiu.

Ar visi šie faktai sako, kad Lietuvoje be Estijos liaudies fronto atstovo dalyvavimo nebūtų įkurtas Sąjūdis? Nemanau – su visa pagarba Estijai ir mano draugams estams. Kaip ir esu įsitikinęs, kad ir kitos tautos be Sąjūdžio atstovų dalyvavimo ir pagalbos taip pat būtų įkūrusios savo judėjimus už laisvę.

Juk Lietuvoje iki gegužės 27 dienos vyko labai aktyvus visuomeninis judėjimas – diskusijos kūrybinėse sąjungose ir Mokslų akademijos institutuose, „Žinijos“ draugijoje ir Menininkų rūmuose (dabartinė prezidentūra), neformalūs klubai: ekologijos „Žemyna“ ir „Atgaja“, paminklosaugos „Talka“, sociologų-ekonomistų „Eruditas“ ir daugelis kitų. Taip pat folkloro judėjimas, žygeiviai, roko muzikos judėjimas. Ideologinį pagrindą Sąjūdžiui klojo filosofų klubas „Istorija ir kultūra“, kur savo pranešimus skaitė Romualdas Ozolas ir daugelis kitų. Čia savo garsųjį pranešimą balandžio 20 dieną perskaitė Arvydas Juozaitis. Pranešimas – „Politinė kultūra ir Lietuva“.

Ką reikėjo padaryti mums tuo laikotarpiu nuo gegužės 27 dienos iki birželio 3 dienos? Tik sujungti šias iniciatyvas į visumą ir duoti tam tikrą organizacinį stumtelėjimą. Tą mes ir padarėme. Bet stumtelėjimas iš šono kaip dalis Tautų pavasario irgi buvo svarbus.

Įsteigę Sąjūdį mes darėme tą patį. Arvydas Juozaitis su Kazimira Prunskiene, įsteigus Sąjūdį, vyko į Taliną pasisemti papildomos judėjimo veiklos patirties. Man teko vykti į Rygą ieškoti kontakto su Latvijos demokratais. Gintaras Songaila pagelbėjo įsteigiant Baltarusijos liaudies frontą, beje, steigimas įvyko Vilniuje. Pas mus pasidalinti patirtimi atvyko Lenkijos „Solidarumo“ atstovai ir Armėnijos demokratai iš Karabacho komiteto. Man 1988-ųjų rudenį teko vykti į Lvivą ir kviesti Ukrainos demokratų kurti jų judėjimą. Sąjūdžio atstovai vyko į Gruziją ir Azerbaidžaną. 1989 metais nutiesti tiltai ir su Vidurinės Azijos demokratais, o per visą šį laikotarpį glaudūs ryšiai užsimezgė su demokratais Rusijoje. Kas įdomu – nuo intelektualų Maskvoje ir Peterburge iki Sibiro šachtininkų. Kazimiero Uokos jau nėra su mumis, bet jis tikrai galėtų papasakoti, kiek jis daug yra padaręs su darbininkais. Ir dar vienas faktas, kuris, nežinau, kiek žinomas sąjūdiečiams, tikriausiai yra žinomas – Lietuva tapo laisvos spaudos spausdinimo centru Sovietų Sąjungoje, apie tai daug ką gali papasakoti Petras Vaitiekūnas.

Taip atrodė tas XX amžiaus pabaigos Tautų pavasaris, todėl birželio 3-iosios įvykiai yra svarbūs ir procesams už Lietuvos ribų. Glaudžiausias bendradarbiavimas Sąjūdžio metais, aišku, buvo su demokratais Estijoje ir Latvijoje. Dar Sąjūdžio metais judėjimų lygmeniu buvo įsteigtos tokios institucijos kaip Baltijos Taryba ir Baltijos Asamblėja, jos dabar yra svarbios institucijos dėl santykių tarp mūsų trijų valstybių.

Sąjūdžio metais taip pat buvo labai aktyvūs kontaktai su Ukrainos „Ruch“, Moldovos liaudies frontu, Gruzijos liaudies frontu. Man pačiam teko aktyviai dalyvauti palaikant ryšius ir atmintyje išliko daug labai šviesių puslapių.

Praėjo 35 metai ir ryšių aktualumas su šiais kraštais ir šiomis tautomis atgijo naujoje šviesoje. Imperinės Sovietų Sąjungos-Rusijos blogis atgijo bjauria rusiškojo fašizmo forma – putinizmu. 2013 metų lapkritį, po to, kai Ukrainos Prezidentas Viktoras Janukovyčius Vilniuje nepasirašė Europos Sąjungos asociacijos sutarties, į gatves Kyjive išėjo protestuoti žmonės. Iš pradžių studentai, su jais susitikau pirmomis jų protesto dienomis Maidane, po to buvo jau politikų organizuotas mitingas Europos aikštėje. Dar po to per visą Ukrainą nuvilnijo dainuojanti taiki revoliucija kaip Sąjūdžio metais Lietuvoje. Į Maidaną Kyjive rinkosi milijonai besišypsančių žmonių. Didelis pakilimas vyko visoje šalyje.

Bet Krekliui nepatiko Ukrainos kelias į laisvę, kaip ir prieš keletą dešimtmečių nepatiko Lietuvos kelias. 1991 m. sausio 13 d. norėta paskandinti kraujyje mūsų jau nepriklausomą valstybę, padaryti ją priklausomą nuo Maskvos. 2014 metų vasarį buvo sušaudyta taiki dainuojanti revoliucija Kyjive, o pavasarį Maskva pradėjo hibridinį karą Donbase, kuris 2022 m. vasario 24 d. peraugo į plataus masto karą prieš Ukrainą.

Kai manęs kas nors klausia, kodėl net keletą metų iki vasario 24 dienos įvykių kalbėdamas, jog Putinas pradės didelį karą, labai stipriai stengiausi tai argumentuoti savo kolegoms politologams, Vakarų ekspertams... Deja, taip, truputį kaip žirniais į sieną. Aš maniau, kad tai vyks, nes Putinui nepavyko Minsko procesas ir jis suprato, kad nesužlugdys Ukrainos Minsko procesu, todėl jis nusprendė, kad reikia užkariauti Ukrainą.

Taigi, 2022 metų sausio pabaigoje vis dėlto nuvykau į Ukrainą ir ten buvau prie Azovo jūros, kai karas ir rusų okupacija prasidėjo. Atsakau trumpai, kodėl tai dariau. Todėl, kad esu Sąjūdžio žmogus. Ir tai yra geriausia pasakyti šią dieną. O Sąjūdžio žmogui kas yra būdinga? Vienas dalykas, yra svetima bėgti nuo pavoju, jeigu to reikalauja kova už laisvę. Kitas dalykas, yra labai artima parodyti moralinę paramą kitam, kovojančiam už savo laisvę. Net neabejoju, kad taip būtumėte pasielgę daugelis iš jūsų, jeigu tuo metu būtumėte buvę Ukrainoje. Tikriausiai kartu su manimi būtumėte dalyvavę ukrainiečių protestų akcijose okupuotuose kraštuose, nes mes tą darėme ir Lietuvoje.

Sąjūdžio metais mes nenutraukėme veiklos, ją tik padidinome, kai sužinojome, kad mūsų laukia sovietų represijos ir kameros kalėjime. Sausio 13-ąją mes džiaugėmės ta moraline parama, kurią rodė kitų tautų demokratai, tarp jų atvykę ir čia, į šiuos rūmus, nors žinojo, kad juos gali pulti brutali Kremliaus armijos jėga. Atvyko demokratų iš Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos, kitų kraštų. Tai mums buvo labai didelė parama. Kadangi aš tą žinojau, todėl ir mano buvimas Ukrainoje, nepaisant visos okupacijos, buvo tam tikra moralinė parama.

Dabar mes darome tą patį. Visi. Remiame Ukrainos kelią į laisvę, nes patys žinome, kokia yra laisvės kaina ir kaip sunku ją pasiekti. Bet man tai yra dar ir tiesiog Sąjūdžio veiklos tąsa. Mes remiame Ukrainos ir kitų tautų siekį įsijungti į euroatlantinę bendriją, nes iš savo patirties žinome, kad šioje bendrijoje būsime saugūs ir galėsime prisidėti prie bendro saugumo Europoje kūrimo. Blogiausia būti paliktiems pilkojoje zonoje, kai šalia yra tokia agresyvi imperinė valstybė.

Mes gelbėjame, kaip galime, Ukrainos kovoje už laisvę ir mane labai džiugina tas visuomeninis pakilimas, kurį matau pastaruoju metu Lietuvoje. Tačiau dabar kreipiuosi pirmą kartą tik į diplomatinio korpuso atstovus ir visų pirma – iš Europos Sąjungos ir NATO šalių.

Ukrainos žmonės visam pasauliui parodė, ką reiškia laisvę mylinti tauta, ir tai man labai primena Lietuvą Sąjūdžio metais. Padarykite viską, kad gruodžio mėnesį Ukraina būtų pakviesta pradėti derybas dėl stojimo į Europos Sąjungą. Tai yra labai svarbu. (*Plojimai*)

Tačiau yra ir dar artimesnių darbų, kuriuos būtina padaryti dar šią vasarą. Atmeskite visas baimes, paieškokite netradicinių kelių ir pakvieskite Ukrainą per NATO viršūnių susitikimą Vilniuje tapti NATO nare. (*Plojimai*) Ukrainos žmonės nusipelnė savo pasiaukojama kova prieš blogį, kuris gresia visos Europos saugumui. Be to, yra ir pragmatinių aspektų, gal kas

nors į juos pažiūrės: Ukraina dabar turi vieną pajėgiausių armijų Europoje ir bene labiausiai patyrusią kovoti su putinizmu – šia baisia grėsme visai Europai.

Lietuvos Seimas savo balandžio 6 dienos rezoliucija pasiūlė tokį netradicinį kelią: pakviesti Vilniuje Ukrainą tapti NATO nare, pasirašant stojimo protokolus, tačiau ratifikacijos procesą išstėti ir pabaigti po karo pabaigos. Toks sprendimas ar kažkas panašaus į tai pasiūstų labai svarbią žinią nuo putinizmo besiginančiai Ukrainai, kita vertus, tai būtų svarbi žinia ir prezidento Putino režimui, o Ukraina nebebūtų pilkosios saugumo zonos šalis. Net neabejoju, kad tokį NATO valstybių žingsnį paremtų ir visi čia salėje susirinkusieji, pradedant nuo Sąjūdžio žmonių, kurie žino, ką reiškia kelias į laisvę.

Sąjūdžio metais, kai visas pasaulis susižavėjęs stebėjo Lietuvos taikų kelią į laisvę, net ir kitų šalių, kitų tautų žmonės išmoko tarti lietuvišką žodį „Sąjūdis“. Jiems šis žodis asocijavosi su laisvę mylinčios tautos keliu. Maskva nenorėjo duoti Ukrainai eiti taikiu keliu į laisvę. Todėl dabar visas pasaulis žino kitus, ukrainietiškus, žodžius – *za peremohu*. Tai reiškia – už pergalę. Už laisvojo pasaulio pergalę prieš blogį. Už visų mūsų laisvę. Padarykime viską, kad šie žodžiai taptų laisvo ir demokratinio pasaulio triumfu. Taigi už pergalę! *Za peremohu!* Ačiū. (*Plojimai*)

T. JAČIAUSKAS. Tais metais vis didesniais ir didesniais žingsniais ėjome link Laisvės. Rudenį įvykęs Sąjūdžio Steigiamasis suvažiavimas buvo dvi dienas, jos pakeitė Lietuvą. O 1990-ųjų kovo 11-ąją į tuometę Aukščiausiąją Tarybą išrinkti Sąjūdžio deputatai balsavo už Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimą.

Šiandien švenčiant Sąjūdžio 35 metų sukaktį liko prisiminimai, idėjos, svajonės, knygos ir dokumentiniai kadrai.

Ekране rodomas vaizdo siužetas su mitingų vaizdais ir sąjūdiečių, kurių jau nėra, pasisakymais.

Kviečiame pirmąjį atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovą, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narį, Sąjūdžio Seimo tarybos Pirmininką Vytautą Landsbergį. (*Plojimai*)

Pirmojo atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovo, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nario, Sąjūdžio Seimo tarybos Pirmininko Vytauto Landsbergio kalba

V. LANDSBERGIS. (*Plojimai*) Ačiū, labai ačiū. Ekscelencija Prezidente, gerbiamieji, Lietuvos Sąjūdis, kurio 35-erių metų sukaktį minime, tokia buvo didžioji proga – brolystės ir teisybės svajonė, kuri darė stebuklus, pasiryžusi keisti žmones, tautas ir pasaulį, bet užlūžo. Triumfuoja menkystė. Net pats Lietuvos Sąjūdis – veikianti padori visuomeninė organizacija – nepakviestas dalyvauti Seimo renginyje.

Filosofai pakalba, prideklamuoja ir įspūdingai skambančių nesąmonių. Šiandien vėl buvo mėtoma graužtukų, bet nė vienas nepasižiūri į veidrodėlį, ypač į tą, kuris prie širdies, piniginėje. Nepersikeitėme. Iš neteisybės ir nelaisvės rezistentų, kokie buvome Sąjūdžio pradžioje, išvirstame puikybės fariziejais, teisėjaujame iš burbulu.

Tas, kuris niekada nenugvelbė *kombikormo* maišelio iš Lietuvos kolūkio, kuris nepuotavo su advokatais apvogęs 100 tūkst. „Kauno holdingo“ ir „Oruvos“ akcininkų, netrynė rankomis sėkmingai nusukęs šimtų milijonų mokesčių baudą už „Jangilos“ aferą ar už žiaurią Kuršmarių taršą, tik išmetė su draugeliais už kaklo mažytę „Draugystę“ (toks buvo viešbutėlis, padovanotas draugei), kas neprioglobė tūkstančių ir dešimčių tūkstančių hektarų nepriklausomos Lietuvos žemės per pusbrolius ir kūmus, tas tegul pirmas meta akmenį į buvusią mano mylimo miesto tarybos narę Jurgitą Šiugždinienę. (*Plojimai*) Ji mat pasinaudojo jūsų bloga sąvaržėlių tvarka iš komunos laikų.

Pažvelgus į save, gal iškris jums ar daugeliui tas akmuo iš rankų, gal pašvarės piktųjų gyvenimo svarstymų dėžutė. Nueikite, akmenų mėtytojai, jau rytoj ką tik praskridusių Sekminių išpažinties ir bus labai ilgos eilės prie klausyklų. Gal tada atplauks vėl ne tulžies, ne kraujo, bet pieno puta su atgimstančia Sąjūdžio banga. Žengsime takais dorybės ir įvyks visuotinės rekolkcijos – didysis apšalyimas, į kurį utopiškai pakvietė Tėvynės sąjungos vadovai. Nelyginant anoje Sąjūdžio Bažnyčioje. Juk skelbėme kadaise moralinės nepriklausomybės deklaraciją.

Tikriausiai nebus pasiūlytų rekolkcijų, tik realizmas, akmenizmas ir akmenistas. Su iškalbingais mulomis ir bukais ajetolomis kaip melagių Kremliuje, nuo kurio dar nepajėgėme dvasiškai nutolti. Kai kurioms sukčiaujančioms savivaldoms priimtina nenutolti. Bet Sąjūdis juk buvo. Stebuklas galimas. Tai prisiminkime, net *blūdydami* vis neprašalintose širdžių tamsumose.

Išties, kuo mes dabar užimti? Visokių galų konkurentai, užuot rūpinęsi slėptuvėmis nuo bombų, kol dar Putino žmogėdros tiesiai neužpuolė Vilniaus... Mat kai jau būsime užpulti, tai tapsime negera, be reikalo kariaujančia šalimi kaip Ukraina, kuriai net sąjungininkai neturi per daug padėti, kad užpuolikas vis tiek liktų laimėtoju, bent ką užgrobęs ir neįkalintas Gyvačių saloje.

Ar tuo savo gynybos karu visi labai rūpinamės? Kas rūpinasi, veikia pasaulyje, turi būti pašalintas. Geriausia – savo paties rankomis. Ir Seimas dar šį tą reiškia. Tebūnie pašalintas paties rankomis. Tą sumąstė tartum savi, neva protingi polittechnologai. *Dixi* – pasakiau.

Grįžtu į Sąjūdžio viziją ir baigiu. Juk Sąjūdis tai buvo. Stebuklas galimas. Ačiū. (*Plojimai*)

T. JACIAUSKAS. Kviečiame Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės, Sąjūdžio Seimo ir Sąjūdžio Seimo tarybos narį, Kauno iniciatyvinės grupės narį Algirdą Kaušpėdą. (*Plojimai*)

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės, Sąjūdžio Seimo ir Sąjūdžio Seimo tarybos nario, Kauno iniciatyvinės grupės nario Algirdo Kaušpėdo kalba

A. KAUSPĖDAS. Gerbiamas Lietuvos Respublikos Prezidente, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininke, gerbiamas Atkuriamojo Seimo Pirmininke Vytautai Landsbergi, gerbiami Seimo nariai, svečiai, sąjūdiečiai, švenčiame Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio 35-ąjį gimtadienį. Ir, tiesą pasakius, yra ką švęsti – Sąjūdžio inicijuotas nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo projektas iš esmės yra sėkmingas! (*Plojimai*) Esame laisvi ir tai svarbiausia.

Šia proga prieš penkerius metus čia, Seime, teko sakyti kalbą. Tada kalbėjau apie gerų žmonių stoką. Aiškinau, kad turime gerų prekių, gerų paslaugų, bet kur paimti gerų žmonių? Per šiuos penkerius metus daug kas nutiko: atlaikėme pasaulinę kovido pandemiją, įsiliepsnojo karas Ukrainoje, bet ar padaugėjo gerų žmonių? Manau, kad taip.

Iššūkių metu geri žmonės tampa matomi. O tie, kuriems trūko gerumo, gavo puikią progą tapti geresni. Ir tapo. Kiek gerumo lietuviai parodė priimdami Ukrainos žmones, kiek išreiškė dosnumo aukodami Ukrainos gynybai. Pasirodo, bendra grėsmė žmones vienija, o bendra gerovė, deja, deja, kartais atskiria. Štai kodėl taip nostalgiskai prisimename Sąjūdžio laikus, kokie buvome vieningi stovėdami susikabinę rankomis Baltijos kelyje. Kokie buvome geri vienas kitam.

Šiandien Rusijos agresijos ugnyje grūdinasi Ukrainos nacija. Ukrainiečiai rodo neįtikėtinus tvirtybės ir pasiaukojimo pavyzdžius. Ir mes kartu. Mes vieningi su ukrainiečiais ir mums tai patinka, nes tai mus gerina, ugdo, įtraukia į prasmingos ateities kūrimo orbitą.

Didžiuojamės ir savo kaimynais – lenkais, latviais, estais, suomiais. Matant visose šiose šalyse mus vienijančią mėlyną geltoną vėliavą, aplanko neįtikėtinai solidarumo ir vienybės jausmas, labai panašus kaip Sąjūdžio laikais – mes stiprūs, mes galingi, mes nuo jūrų iki jūrų – gerų žmonių žemė.

Nepraraskime šio naujai išaugusio, tokio mums visiems brangaus vienybės žiedo, ramiai ir kantriai spręskime valstybės augimo prieštaravimų iškeltus klausimus, neįklimpkime smul-

kmenose. Teįkvepia mus Ukraina būti stiprius, sąmoningus, siekiančius nuolatos tobulėti, ir esant reikalui galinčius pasitaisyti – tapti geresniems. Kiek tik turime galių – sutelkime dėmesį į istorinį šansą tapti pergalingos, kad ir simbolinės, tačiau moralinės, mūsų akyse atgimstančios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kūrėjais.

Ir pabaigai, nepamirškime, kad Laisvės paslaptis yra drąsa, o Laisvės kaina – atsakomybė. Su švente, bičiuliai! (*Plojimai*)

T. JAČIAUSKAS. Kviečiame Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Seimo, Vilniaus miesto Sąjūdžio tarybos narį Juozą Oleką.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Seimo, Vilniaus miesto Sąjūdžio tarybos nario Juozo Oleko kalba

J. OLEKAS. Mielos bendražygės, bendražygiai, Ekscelencija Prezidente, Seimo Pirmininke, Aukščiausiosios Tarybos Pirmininke, Ekscelencijos ambasadoriai, garbūs svečiai, mieli Lietuvos žmonės, šiandien minime mums visiems itin reikšmingą dieną – Sąjūdžio 35-metį. Sąjūdis tarsi Lietuvos atgimimo variklis, jo dėka šiandien gyvename nepriklausomoje, demokratinėje ir augančioje valstybėje.

1988 metai žymi lemtingus pokyčius mūsų visų ir asmeniškai mano gyvenime, kai iš chirurgo tapau aktyviu politinių permainų Lietuvoje dalyviu. Ir dabar ryškiai prisimenu tas pirmąsias birželio dienas, kai pirmą kartą vykau už Sovietų Sąjungos ribų – į Lenkijos plastinių chirurgų tarptautinę konferenciją. Važiuodami penkiese susispaudę žiguliuke daug diskutavome ne tiek apie chirurgiją, bet jau apie atsirandančią laisvėjimo viltį, o po sėkmingo prisistatymo konferencijoje pakeliui namo vėl pasinėrėme į svarstymą apie chirurgijos planus. Grįžęs sužinojau apie Sąjūdžio iniciatyvinės grupės įkūrimą. Jau kitą dieną Sąjūdžio grupę įkūrėme Vilniaus Raudonojo Kryžiaus ligoninėje. Tuomet tvirtai ir aiškiai supratome, kad kartu su bendražygiais privalome kovoti ir siekti mūsų šalies laisvės, suteikti mūsų tautai galimybę pačiai kurti savo ateitį.

Kolegų buvau išrinktas Medikų Sąjūdžio komisijos pirmininku, Vilniaus miesto Sąjūdžio tarybos nariu, pirmojo Sąjūdžio suvažiavimo delegatu, Sąjūdžio Seimo nariu. Kartu su Sąjūdžio kolegomis bendražygiais Sauliumi Beržiniu, Bisnicku, Violeta Benetiene, Egidijumi Bičkausku pradėjome akciją dėl Artūro Sakalausko išlaisvinimo iš sovietų kariuomenės lagerio. Iš suvažiavimo tribūnos kalbėjau apie Lietuvos jaunuolių tarnybos sovietinėje armijoje tragedijas ir apie būtinybę jiems tarnauti Lietuvoje.

Minint šią iškilmingą 35 metų Sąjūdžio sukaktį, norėčiau akcentuoti tris dalykus: padėką, pasididžiavimą ir pasitikėjimą.

Padėka visiems, kurie okupacijos metais išsaugojo laisvės ir nepriklausomybės dvasią. Iš visos širdies dėkoju savo tėvams, šeimai, bendramoksliams, kolegoms, tremtiniams ir visiems tautiečiams, kurie palaikė ir ugdė laisvos Lietuvos siekį. 1988 metais juk pradėjome ne nuo švaraus balto lapo – mus įkvėpė ir įpareigojo ginkluotos pokario kovos, iškentėtos tremtys, jau minėti disidentai, pabaltijiečių memorandumas, Lietuvos ir Helsinkio grupė, Laisvės lyga, Strazdelio universitetas, Romo Kalantos auka, etnografiniai ir ekologiniai žygėiviai, net roko festivaliai „Lituanica“ ir Roko maršas po Lietuvą, jaunųjų mokslininkų susiejimai, tokie kaip klubas „Po Zodiako ženklų“. Dėkoju jiems visiems ir jums, bendražygės ir bendražygiai.

Pasididžiavimas. Pasididžiavimas, kad gyvename nepriklausomoje demokratinėje valstybėje – Lietuvoje. Sąjūdžio judėjimas ir mūsų tautos vienybė padėjo atkurti Lietuvos Nepriklausomybę. Kartu su demokratija ir laisve judėjimas atnešė ir galimybę tapti visaverte ir lygiateise Europos Sąjungos ir NATO nare. Tuo išties didžiuojusi – šiandien stovime ant tvirto valstybingumo pamato. Ypač matome dabartines Ukrainos sesių ir brolių kovas bei aukas už jų ir mūsų laisvę, baltarusių tremtis ir kalėjimus siekiant nepriklausomybės ir demokratijos.

Ir pasitikėjimas. Pasitikėjimas mūsų jaunąja karta. Žinau, kad mūsų jaunimas, vaikai ir anūkai vertina Sąjūdžio vienybės ir atsidavimo indėlį. Europinės demokratijos dvasia toliau ryžtingai ir patriotiškai kuria ir kurs klestinčią Lietuvą.

Gerbdami ir saugodami savo kalbą, kultūrą ir istoriją, dar tvirčiau įsileiskime europines vertybes – būkime solidaresni, skirkime daugiau atjautos vienas kitam ir neužmirškime sąžiningumo. Kiekvienas savo darbu, veiksmais ir siekiais kurkime savo Lietuvą. Vincas Kudirka linkėjo, kad mūsų žingsnius lydėtų šviesa ir tiesa, o aš norėčiau pridėti, kad mūsų darbus pagristų pareiga ir atsakomybė.

Šie jausmai ypač sustiprėja sugrįžus į šią šventą Kovo 11-osios salę. Jie yra ir buvo pagrindinis motyvas nuo darbo pirmoje nepriklausomos Lietuvos Vyriausybės pradžios iki šian dienos darbo Europos Parlamente. Tam mus įpareigojo Sąjūdžio dvasia. Ačiū ir su švente, bičiuliai! (*Plojimai*)

T. JACIAUSKAS. Sąjūdis išjudino Lietuvą, o žmonės išjudino Sąjūdį. Vieni be kitų mes nieko nebūtume nuveikę. Svarbiausia, kad ir mes tada išdrįsime, išsitiesime ir nuėjome visi kartu kelti savo išsivadavimo vėliavų.

Ekrane rodomas vaizdo siužetas.

Kviečiame Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Seimo seniūną, Kauno Sąjūdžio grupių susirinkimo seniūną Aleksandrą Abišalą. (*Plojimai*)

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Seimo seniūno, Kauno Sąjūdžio grupių susirinkimo seniūno Aleksandro Abišalos kalba

A. ABIŠALA. Gerbiami ir mylimi sąjūdiečiai, garbingi susirinkimo dalyviai, sveikinu su jubiliejumi. Čia eidamas pagalvojau, kad esu vienintelis Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas, turėjęs garbės vadovauti Vyriausybei iki priešlaikinių rinkimų. Kam reikėtų patarimo, kreipkitės privačiai. (*Juokas, plojimai salėje*)

Apie Sąjūdį kalbėjo kolegos ir, manau, dar kalbės. Aš apie Sąjūdį nekalbėsiu. Kalbėsiu apie tai, kaip tam Sąjūdžiui sekėsi telkti žmones kovai už nepriklausomybę, nes Sąjūdis, be abejo, pats vienas nebūtų nieko padaręs. Atsirinkau skaičius dalyvių, veiksmais prisidėjusių prie pačių svarbiausių Sąjūdžio akcijų. Noriu tuos skaičius paskelbti, nes esu fizikas, kitaip man neišeina. Pats Sąjūdis turėjo apie 180 tūkst. aktyvių dalyvių. Jūs visi ir dar šiek tiek daugiau. Šiek tiek mažiau negu Komunistų partijos dalyvių. Bet Sąjūdis buvo pokyčio, vadinamo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu, turbūt vieno iš didžiausių pokyčių Lietuvos XX amžiaus antrosios pusės istorijoje, organizatorius, galima jį pavadinti pokyčio komanda. Kiekvienoje organizacijoje, pokyčių valdymo teorija sako, būna trečdalis palaikančių pokyčius, trečdalis jiems besipriešinančių ir trečdalis neutralių. Pokyčio komandos, Sąjūdžio, darbas buvo sutelkti palaikančiuosius, patraukti neutraliuosius ir izoliuoti, atremti besipriešinančius.

Pasižiūrėkime, kaip mums tai pavyko. 1988 metų lapkričio mėnesį Sąjūdis rinko parašus prieš to meto TSRS Konstitucijos projektą. Jų surinko 1 mln. 800 tūkst. Galima sakyti, kas nors pasirašė du kartus ar pasirašė jaunesni nei rinkimų teisę turintys, nesvarbu, bet tai yra apie 65 % – du trečdaliai rinkimų teisę turinčių žmonių Lietuvoje.

O tada kitas lengvai suskaičiuojamas darbas buvo rinkimai į SSRS Aukščiausiąją Tarybą 1989 m. kovo 26 d. Čia 1 mln. 300 tūkst. balsavusiųjų parėmė Sąjūdžio remtus kandidatus. Tai yra pusė visų balso teisę turinčių žmonių. Kodėl toks sumažėjimas nuo 1,8 mln. iki 1,5 mln.? Aš nežinau, sunku pasakyti. Atsirado Sovietų Sąjungos Centro komiteto spaudimas, bet, man regis, esminis faktorius buvo tas, kad 1989 m. vasario 16 d. Sąjūdis paskelbė deklaraciją, kurioje pasakė, kad sieks atkurti nepriklausomą Lietuvą. Dalis žmonių, manau, išsigando.

Tada Baltijos kelias – didysis mūsų aktas. Jis, mano nuomone, buvo mūsų kovos už laisvę lūžio taškas. Taip, kaip išsilaipinimas Normandijoje per Antrąjį pasaulinį karą. Dar ne per-

galė, bet veiksmas, perlaužęs karo eigą. Čia, kaip žinome, ir šiandien buvo pasakyta, dalyvavo apie 1 mln. žmonių. Tiksliai suskaičiuoti sunku, bet pagal atstumus, pagal žmonių atstumą vienu nuo kitų galima manyti, kad apie 1 mln. Dar pridėkime apie 200 tūkst., kurie tikrai būtų važiaavę, bet negalėjo dėl sveikatos, dėl darbo, dėl dar ko nors. Tai yra lygiai trečdalis visų žmonių. Aš skaičiuoju dabar nuo visų žmonių, nes vaikai taip pat ten dalyvavo.

Tada rinkimai 1990 m. vasario 24 d. Pirmasis turas. Tikrai galima suskaičiuoti visus dalyvavusius. Už Sąjūdžio kandidatus – 900 tūkst. balsų. Lygiai trečdalis visų balsuotojų.

Tai, kad mes šnekame apie vienybę tuomet, o dabar atseit nevieningi, yra labai graži, bet vis dėlto legenda. Kaip matote iš mano skaičių, niekada neperžengėme dviejų trečdalių tokių, kurie kokių nors, kad ir nelabai dideliu veiksmu, prisidėtų prie Sąjūdžio skelbiamos nepriklausomybės idėjos. Aš visiškai nenoriu sumenkinti visų mūsų ir visų Lietuvos žmonių pasiryžimo siekti atkurti nepriklausomą valstybę. Tai yra tiesiog gyvenimas. Kaip jau sakiau, kitaip nebūna jokioje organizacijoje, o valstybė taip pat yra organizacija. Tačiau su derama pagarba himno žodžiams, kaip ir Alvydas neseniai sakė, aš nenorėčiau gyventi valstybėje, kurios visi piliečiai žygiuotų koja kojon ir sveikintų vadą. Tačiau tie 30 %, trečdalis ar pusė Lietuvos piliečių, kurie buvo įsitraukę, kurie dalyvavo, kurie norėjo padaryti darbą, buvo susitelkę. Tokio susitelkimo reikia ir dabar.

Nemanau, kad visi koja kojon eisime ten, kur reikia, bet tie, kurie nori pokyčių, kurie nori geresnės ateities, tie, kurie moka ir nori prisidėti, turi būti susitelkę. Tačiau susitelkimui reikia tikslo ir reikia vėliavos. Tikslas galėtų būti visai neseniai baigtas rengti ir Lietuvos Valstybės pažangos tarybos jau patvirtintas Lietuvos vizijos „Lietuva 2050“ tekstas. O kas iškels vėliavą? Ačiū. (*Plojimai*)

T. JAČIAUSKAS. Kviečiame sąjūdininkę, žaliaraišnę, Sąjūdžio rinkimų štabo narę Angonitą Rupšytę. (*Plojimai*)

Sąjūdininkės, žaliaraištės, Sąjūdžio rinkimų štabo narės Angonitos Rupšytės kalba

A. RUPŠYTĖ. Brangūs mieli sąjūdininkai, gerbiamieji minėjimo dalyviai!

Jau pralėkė trisdešimt penkeri metai, kai 1988-ųjų birželio 3-iosios pavakary Mokslų akademijos salėje gausiai susirinkę norintieji pakeisti Lietuvos ateitį išrinko Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinę grupę. Laisvės sparnai apglėbė Lietuvą. Tauta greičiau budo, kėlėsi, baimę vijo šalin. Trispalvių jūroje garsiau suskambėjo žodžiai: „Lietuva“, „Laisvė“. Sąjūdis iškėlė vilties žiburį – tęsti žygį už Tėvynės laisvę, nepaisant, kokie pavojai grėsė. Kūrėsi Sąjūdžio grupės, vyko tūkstantiniai mitingai, ekologiniai žygiai, įvairios akcijos, atsikūrė ir kūrėsi jaunimo ir kitos organizacijos, Sąjūdžio spauda – nuo „Sąjūdžio žinių“, „Atgimimo“ iki kiekvieno miesto, rajono ar institucijos. Sąjūdžio būstinėje Vilniuje veikė Sąjūdžio informacinė agentūra. Visa tai kaip nevaldoma upė nešė Lietuvą į Laisvę.

Ištarus žodį „Sąjūdis“, susimąstai, kaip papasakoti jaunimui, ką jautėme, ką darėme, kaip perteikti tą jausmą ir emocijas.

Sąjūdis – tai sąžinė. Kai pirmiausia turi atsakyti sau, nelikti nuošalyje ir nebūti abejingas dabar, o ne vėliau, kai darai viską, ką pajėgi nepaisydamas nuovargio. Tai meilė savo kraštui, kultūrai, istorijai, kalbai, gamtai. Tai šviesa, kuri nušviečia tamsą ir prikelia, tai – tiesa, kuri perskrodžia lyg žaibas melą. Sąjūdis atėjo per ginkluotą ir neginkluotą pasipriešinimą, pogrindinę spaudą, kraštotyra, žygeivius ir įvairius klubus ir, be abejo, Laisvės lygos veiklą. Laisvės troškimo negali nugalėti jokia jėga. Sąjūdis, Laisvė, Tėvynė yra širdyje arba jų nėra. Mano galva, meilė Tėvynei ir Laisvei perduodama iš kartos į kartą, ji skleidžiasi ir dega nepaisydama laiko tėkmės, nepaisydama svetimų jėgų, grėsmingų melo imperijų ultimatumų, slaptų susitarimų siekiant užgrobti nepriklausomas valstybes.

Sąjūdis – tai iniciatyvos, kūrybinių jėgų išlaisvinimas, tai ir pažinimo mokykla.

Neišėjome politinių mokslų, gal nemokėjome iš karto organizuoti rinkimų ar rengti mitingų, į akcijas sukviesti žmonių, juk neturėjome nei išmaniųjų telefonų, nei socialinių tinklų.

Kiekviename žingsnyje mokėmės ir stengėmės priartinti svajonę, pasiekti Sąjūdžio užsibrėžtą tikslą – atkurti Lietuvos Nepriklausomybę.

Iš atminties iškyla mūsų vėliava – daug daug trispalvių. Jas siuvome patys, jeigu neturėdavome audeklo, pasitelkdavome fantaziją: siuvome iš kaspinių, net chalatų. Buvo jausminga matyti, kada atsinešdavo vėliavas, išsaugotas per visą okupacijų laikotarpį, o kylant trispalvei negalėjai sulaikyti ašarų.

Iniciatyvos reikėsi kiekviename Sąjūdžio žingsnyje. Prisiminsiu tik keletą momentų. Renkant parašus, per naktį buvo sukurtas plakatas ir atspausdintas tūkstantiniu tiražu, parengto Sąjūdžio rinkiminio klipo neleido rodyti per televiziją, nors buvo sutarta; komunistinė valdžia jį paėmė ir užrakino, nes nesukūrė savojo. Tačiau per naktį jis vėl iš turimos medžiagos sumontuotas ir laidoje „Veidrodis“ rodytas. Laidos vedėja Danutė Jokubėnienė jų neišsigando. Išmokome dirbti ir su išėivijos padovanotais kompiuteriais ir technika. Galėčiau dar daug vardyti. Sąjūdininkai gali papasakoti įvairių istorijų: ir kaip gaudavo popieriaus spaudai, kaip atsirasdavo ant Algimanto Remeikos žiguliuko reklaminiai skydai, kaip kūrėsi tvarkos būriai, vadinamieji žaliaraiščiai, kaip organizuotas Baltijos kelias.

Sąjūdis – tai istorijos baltų dėmių panaikinimas, tai partizanų perlaidojimas, tremtinių palaikų gražinimas į tėvynę, tai paminklų atstatymas ir bažnyčių gražinimas tikintiesiems, tai priminimas pasaulio demokratinėms valstybėms, kad jos negali užmerkti akių, kai trys Baltijos sesės yra okupuotos ir trokšta nepriklausomybės, tai – tiesos atstatymas.

Sąjūdis – tai atsakomybė. Kai už kiekvieną žodį, kiekvieną atliktą veiksmą atsako kiekvienas ir visi kartu. Atsakomybės jausmas buvo svarbus kiekviename žingsnyje: ir Sąjūdžiui priimant sprendimus, ir veikiant įvairiapusėje Sąjūdžio veikloje. Pamenu, kiek reikėjo sugalvoti žingsnių į priekį, kad būtų išvengta provokacijų, ką turėtumėme daryti vienu ar kitu atveju.

Sąjūdis – tai bendrystė, tai jungtis, kuri sujungia įvairių profesijų žmones, nepaisant amžiaus, socialinės padėties. Nepažįstami žmonės, žinomi ir niekam nežinomi, greitai tapo lyg vienos šeimos nariais – Sąjūdžio bendražygiais. Visus jungė bendras tikslas – atkurti Lietuvos Nepriklausomybę. Laisva Lietuvos valstybė buvo ne utopija, o realybė. Labai džiaugiuosi, kad ši bendrystė išliko.

Sąjūdis – tai tikėjimas ir pasitikėjimas. Tikėjome ir vylėmės, kad atkursime nepriklausomybę. Kiekvienas žmogus, užėjęs į būstinę, buvo svarbus Sąjūdžiui, kiekvienas buvo išklausytas ir išgirstas. Žmonės tikėjo Sąjūdžiu ir juo pasitikėjo.

Kai sakoma, kad pakilo visa Lietuva, mano atsakymas – ne, ne visa. Buvo ir abejingų, nes tai manęs neliečia, buvo dvejojančių, laukiančių, kas gi bus, buvo kenkimo ir labai priešiški sovietinių jėgų – nuo aršių komunistų aktyvistų, karo ir darbo veteranų, „Jedinstvos“, KGB iki okupacinės armijos. Prisimename, kaip prosovietinės jėgos organizuodavo mitingus, kaip vyko Komunistų partijos plenumai, ypač vadinamasis juodasis 1989-ųjų vasarį, kaip skambėdavo grėsminga melo imperijos skleidžiama retorika, kaip reikalavo uždrausti laisvės siekiančias organizacijas, išvaikyti Sąjūdį, kad Kremlius atkurtų ankstesnę tvarką, kad nebūtų net minties apie nepriklausomybę ir kad neliktų Lietuvoje buržuazinių nacionalistų ir fašistų. Retorika nesikeičia. Iš teroristinės Rusijos vėl sklinda grasinimai ir veiksmai. Vyksta karas Ukrainoje. Ji gina savo ir viso pasaulio laisvę, demokratines vertybes. Žemai lenkiuosi ir dėkoju kiekvienam Ukrainos gynėjui, kiekvienam, remiančiam Ukrainos laisvę. Ir tikėjimas, kuris buvo Sąjūdyje, tegul jus stiprina. Mes su jumis. *Slava Ukraini!* (Atsakas iš salės: „*Herogam slava!*“) (Plojimai)

Mieli ir brangūs rajonų ir miestų sąjūdiečiai, manau, jums buvo sunkiau negu mums, vilniečiams ar kauniečiams. Jūsų žingsnius tuometė valdžia – nuo vietos komunistų ir įvairių funkcionierių – stebėjo per didžiulį didinamąjį stiklą. Vilnius toli, bet jie arti. Daugelis jautėsi galintys daug ką: išmesti iš darbo, drausti, neleisti. Net ir į Baltijos kelią. Buvo rajonų, kurių tuometė valdžia ar kolūkio pirmininkas nedavė transporto organizatoriams, o juk Baltijos kelias – tai tautos referendumas už nepriklausomybę.

Mums, sąjūdiečiams, nuo atsakingų sekretorių, tarybos narių iki talkininkų, Sąjūdžio būstinės buvo lyg antrieji namai – čia virė darbas, kunkuliavo aistros. Iki šiolei būstinių adresus pamenu puikiausiai. Tai neišdildoma.

Visiems sąjūdiečiams – man žinomiems ir nežinomiems – nepriklausomai, kokias pareigas ėjo, kokiose Sąjūdžio struktūrose dirbo, visiems talkininkams, visiems, kurie prisidėjo prie Sąjūdžio veiklos, dėkoju. Į žodį „ačiū“ sudedu savo šilumą ir nuoširdumą, bendrystės jungtį. Jūs – mano šeima. Daug sąjūdiečių anapilyje, bet jie yra mano atmintyje ir širdyje.

Kiekvieną kartą džiaugiuosi, kai miesto aikštė pavadinama Sąjūdžio aikšte, kaip Rokiškyje, džiaugiuosi, kai įamžinamos Sąjūdžio veiklos vietos, kai išleidžiamos knygos apie miestų, rajonų Sąjūdį. Tikiu, kas dar to nepadare, padarys ateityje. Visa tai – nuo nuotraukų, dokumentų, vaizdo medžiagos iki liudijimų, prisiminimų – atspindi Sąjūdžio kelią ir neleidžia jo pamiršti.

Tegul 1988 m. spalio 23 d. priimtoje Sąjūdžio programoje pasakyta mintis (cituoju) – „Sąjūdis siekia atgaivinti pilietiškai sąmoningą ir aktyvią visuomenę, žmogų, kaip moraliai atsakingą asmenybę, pilietį – savo krašto šeiminką ir patriotą“ – išlieka ypač svarbi ir šiandien. Būkime aktyvūs, neabejingi, atsakingi piliečiai, savo krašto šeiminkai.

Tikiu, kad meilė Lietuvai, laisvei, nepriklausomybei yra mūsų visų širdyse. Juk valstybė – tai mes. Saugokime ją, saugokime Lietuvos nepriklausomybę. Aš tikiu ir pasitikiu jumis. Pasitikiu jaunimu ir ateinančia karta.

Su meile Lietuvai, su Sąjūdžiu širdyje už Lietuvos ateitį.

Sveikatos ir stiprybės, mielieji sąjūdiečiai! Su Sąjūdžio diena, Lietuva! (*Plojimai*)

T. JAČIAUSKAS. Dėkojame visiems, kurie kovojo prieš sovietų okupantus, tiems, kurie nesusitaikė ir iškovoję nepriklausomybę. Šiandien plačiai atverti visi keliai jaunajai kartai, kuriai dar tiek daug lemta nuveikti dėl savo šalies. Eikite per gyvenimą plačiai atmerktomis akimis, aukštai iškėlę galvas ir niekada neleiskite tamsai pagrobti mūsų laisvės.

Akvilė Ališauskaitė. Choras „Ažuoliukas“. Vadovas – Vytautas Miškinis.

Mažoji solistė Akvilė Ališauskaitė ir berniukų ir jaunuolių choras „Ažuoliukas“ atlieka muzikinį kūrinį „Pabudome ir kelkimės“. (*Plojimai*)

Dėkojame visiems ir kviečiame į fojė paklaustyti Sąjūdžio laikų dainų koncertinės programos, atliekamos jaunosios kartos atlikėjų.